

NEDALYVAVIMO POLITIKOJE KOKYBĖS ATVEJIS: REFLEKSYVUSIS NEDALYVAVIMAS

PROF. DR. VAIDUTIS LAURĖNAS

Klaipėdos universiteto
Politikos mokslų katedros profesorius
El. paštas: vaidutis.laurenas@ku.lt

Straipsnyje kalbama apie tai, kaip politiką išmanantis, bet joje nedalyvaujantis, bent jau tradicine poveikio valdantiesiems prasme, pilietis (piliečiai) gali suteikti politikai permanentiškai trūkstamą kokybę. Informuotų ir žinančių piliečių nedalyvavimas yra refleksyvus, t. y. argumentuotas politikos, politikų ir savo dalyvavimo politikoje galimybių ir tikslų žinojimu. Refleksyviojo nedalyvavimo kontekste pažymima, kad problema yra ne tiek tradicinis nedalyvavimas politikoje, kiek perteklinis dalyvavimas, pasireiškiantis minios forma. Kaip tik dalyvavimo perteklius laikomas priežastimi viltis nedalyvavimo kokybės. Nedalyvavimas yra kokybiškas, jeigu jis suvokiamas kaip valdžios santykių neardantis, valdančiųjų įteisavimo netrikdantis ir minios telkimuisi nepalankus, subpolitikas kuriantis procesas. Egzistuoja aplinkybės, kai nedalyvauti politikoje yra protinga.

Reikšminiai žodžiai: dalyvavimo politikoje perteklius, informuotumo-dalyvavimo barjeras, minia, politikos kokybė, politikos profesionalizacija, politikos sudėtingumas, refleksyvusis nedalyvavimas, subpolitikos.

PROBLEMA

Pastangos apibūdinti politikos kokybę, juolab per piliečių dalyvavimo / nedalyvavimo politikoje prizmę, prilygsta skirtingų interesų ir netapačių vertybių jungties su racionaliais ir drauge naudingais sprendimais pastangoms. Jeigu tokias pastangas ir galima suderinti, tai tik su daugybe išimčių. Galima sutikti, kad kokybiška politika

pasižymi viešojo proceso rezultatyvumo (produktyvumo ir efektyvumo) ir atvirumo (galimybės visiems piliečiams išsakyti politines savo vertybes ir politikos vertinimus) pusiausvyra. Atvirumas paprastai tapatinamas su demokratija, o ši – su daugumos politiniu dalyvavimu. Bet demokratijos pasižymi, be kita ko, nereguliariu, dažnai neįpareigojančiu dalyvavimu, nedalyvaujančių politikoje piliečių gausa. Kas tada (iš)sprendžia politikos uždavinius?

„Jei kam atrodo, kad demokratija – tai toks valdymo būdas, kada sprendimus priima visi kolektyviai, tokia demokratija neužpildys vakuumo. „Mes, liaudis“, gali sukilti prieš nekenčiamą eksploatacijos ir priespaudos režimą, bet „mes, liaudis“ negali valdyti. Demokratinė iliuzija, jog įmanomas toks dalykas kaip visos liaudies valdymas, visuomet provokuodavo uzurpatorių ir naujų monopolijų atsiradimą.“¹

„Paprastai didžiosios politinės problemos tipiško piliečio sąmonėje užima tokią pat vietą, kaip ir pomėgiais netapę laisvalaikio dalykai bei neįpareigojančių pašnekusių temos. Šie dalykai atrodo tokie tolimi; jie visai nepanašūs į verslo pasiūlymus; pavojus dėl jų atrodo nelabai realus ir, manoma, kad jį galima lengvai apeiti; <...> Susilpnėja realybės pojūtis. Dėl to ne tik sumažėja atsakomybės jausmas, bet ir stokojama ryžto. Žinoma, bet kuris turi ką pasakyti, jis geidžia, svajoja ir keiksnoja, ypač jei turi asmeninių simpatijų bei antipatijų. Bet visa tai neprilygsta valios aktui – tikslingo ir atsakingo veiksmo psichologiniam atitikmeniui.“²

„Peržengiant senovinių kategorijų ribas, Poliarchija II gali būti interpretuojama kaip prižiūrėtojų kvalifikacijos suderinimas su liaudišku demo suverenitetu.“ <...> Tačiau, mano galva, nors informuotas ir plačiai dalyvaujantis demas būtų pageidautinas, esu įsitikinęs, kad nepaprasto viešosios politikos sudėtingumo <...> sąlygomis toks tikslas išeina už žmogaus galimybių ribų.“³

„Grėsmė šiandien yra ne pasyvumas, bet pseudoaktyvumas, poreikis „būti aktyviam“, „dalyvauti“, užmaskuoti tuštumą to, kas vyksta. Žmonės nuolat kišasi, „kažką daro“; mokslininkai dalyvauja beprasmėse diskusijose ir taip toliau. Iš tikrųjų sunku būtent žengti žingsnį atgal, atsitraukti... Esantiems valdžioje dažniau mielesnis yra „kritiškas“ dalyvavimas, dialogas nei tylą – kad tik mes būtume

įtraukti šį „dialogą“, kad tik būtų įsitikinta, jog mūsų grėsmingas pasyvumas yra sugriautas. Todėl rinkėjų susilaikymas yra tikrasis politinis *veiksmas*. Jis neišvengiamai stato mus akistaton su šiandienos demokratijų beprasmybe.⁴

Prieš formuluodami problemą sutarkime dėl kelių faktų: viešosios problemos tampa sudėtingesnės, o pati politika – profesionalesnė; viešojoje erdvėje tvyro skatinimai dalyvauti politikoje, o perdėta paskatinti dalyviai dažniausiai nepasižymi pilietiškumu; politinis dalyvavimas laikinai jei ir padidėja, tai tik minios forma. Teoriniuose samprotavimuose mus dominančia tematika išskirtina: klasikinės demokratijos teorijos šalininkai piliečiams *a priori* priskiria vos ne įgimtą politikos išmanymą arba politinę nuojautą; klasikinės demokratijos teorijos revizionistai neakcentuoja dalyvavimo masto, juolab visuotinumą: ar tai būtų postdemokratijos, ar subpolitikos koncepcijos; minios, jos sukilimo teorinės konstrukcijos liko užmarštyje.

Moksliniame diskurse vyrauja teiginys apie politinio aktyvumo mažėjimą ir išgali samprotavimai apie skaitmeninių informacijos ir komunikacijos technologijų (IKT) atveriamas dalyvavimo perspektyvas. Mokslinės problemos formulavimo empirinio konteksto požiūriu piliečių nedalyvavimas politikoje nėra naujas faktas. Nauja yra tai, kad IKT nesukuria laukiamo dalyvavimo politikoje efekto, priešingai, naikina tradicinio dalyvavimo sąlygas. Politinio dalyvavimo skatinimas yra peraugęs į dalyvavimo apologetiką. Kai politikos kokybė be atodairos saistoma su dalyvavimu, iš jo, tiesą sakant, „išpešamas“ pasitikėjimas ir pritarimas politikai. Jeigu politikos kokybės tiesiogiai nesiejame su dalyvavimu, tai to, kas vadinama „(ne) pasitikėjimu valdžia“, „(ne)pritarimu valdžiai“, ignoruoti negalime. Tai svarbu ne tik valdantiesiems – valdžios įteisinimo prasme, bet ir paklūstantiesiems – įgaliojimų perdavimo prasme.

Teigiant, kad politinis aktyvumas nenumaldomai mažėja, dažnai neatskiriami du skirtingi dalykai – kova dėl valdžios ir viešųjų problemų formulavimas bei sprendimas. Piliečiai mažiau domisi „kovotojais“, politiniais lyderiais ir politinėmis partijomis, t. y. „politika sau“, bet jie yra atidūs socialinėms ir ekonominėms visuomenės

problemoms, jų viešiesiems sprendimams. Absenteizmas nereiškia abejingumo, pavyzdžiui, nedarbui ar pensinio amžiaus ilginimui.

Piliečiai tampa informuotesni, bet didesnis informuotumas tiesiogiai nereiškia aktyvesnio dalyvavimo. Partijų nariai nesudaro nė 4 proc. rinkėjų, ne ką gausesni socialiniai judėjimai ir piliečių iniciatyvos. Jeigu įvertintume, kad narystė partijose ir sąjūdžiuose dar nėra tapati aktyviam dalyvavimui, paaiškėtų, kad dalyvavimo aktyvumo matomumą sukuria vadinamieji „dalyvavimo elitai“. Tuo pačiu metu IKT susisaistantys individai tampa nauja minia ir graso nauju sukilimu.

Svarbi nedalyvavimo politikoje aplinkybė yra politikos virsmas – ji tampa sudėtinga. Tokią politiką padarė paties žmogaus pastangos valdyti gamtą ir visuomenę, jo sukurtos technosfera ir demosfera. Štai kelios technosferos problemos: didėjanti ozono skylė; branduolinės energetikos saugumas; genų inžinerija; klimato atšilimas. Didžiausia demokratijos problema yra jos išlaisvintos socialinės jėgos, kurių ji pati nesuvaldo. Bet kuri klaida sprendžiant šias problemas graso didelio masto netektimis. Technosferos ir demosferos problemoms spręsti reikia ekspertų žinių.

Įprasta teigti, kad problema yra politinis nedalyvavimas. Tradicinio politinio aktyvumo mažėjimas net pažadina abejones dėl politinio lygiateisiškumo išlikimo. Tačiau problema yra ir politinis dalyvavimas, jo perteklius. Politikos disfunkcionalumo priežastimis laikoma ne tik politikų profesionalumo stoka, bet ir piliečių voliuntarizmas. Politinio dalyvavimo perteklius, pasireiškiantis minios forma, yra akstinas ieškoti nedalyvavimo kokybės požymių. Perteklinis dalyvavimas trauko valdžios santykius, destabilizuoja politinius režimus ir net politines sistemas.

Mokslinė problema yra net ne tai, kaip apibrėžti viešosios politikos kokybę mažėjant dalyvavimui, bet tai, kaip apibūdinti politikos kokybę, kai politikoje dalyvauja neinformuoti ir neišmanantys piliečiai, o informuoti ir išmanantys dalyvauti vengia. Akcentuotinas didesnio informuotų ir išmanančių piliečių, perimančių dalį ekspertų žinių, tik nedalyvaujančių politikoje tradicinėmis formomis, vaidmens pabrėžimas politikos teorijoje. Valstybės valdymas tampa

autoritetingesnis⁵, t. y. mažiau reikia dalyvavimo ir šia prasme besiribojančio su nemažoritarinėmis ekspertų sistemomis.

Atidus skaitytojas gali pasigesti plačiai žinomos gero valdymo priemonės analizuojant politikos kokybę. Ji netaikoma, nes apsiriboja daugiau valdančiųjų veiksmų ir valdymo technologijų analize, vengia „pasikausčiusios“ valdančiosios mažumos ir taip pat viešuosius reikalus gerai išmanančių piliečių santykių analizės. Akcentuojant profesionalios politikos reikšmę politikos kokybei, pastarosios negalima atsieti nuo piliečių politinių savybių, nuo politinio jų informuotumo ir išmanymo. Tyrime taip pat nenubrėžiama aiškesnė (ne)dalyvavimo makro- ir mikropolitikoje skirtis.

Taigi suformuluokime klausimą, kodėl informuotas pilietis, pridurtina, labiau informuotas ir išmanantis, turėtų aktyviau dalyvauti politikoje, juolab politikai tampant profesionaliai? Atsakymo siūlau ieškoti tokia hipotetine kryptimi: informuoti piliečiai politikoje gali ir turi aktyviau dalyvauti tuo atveju, jeigu jie žino viešųjų problemų sprendimo būdus. Jei informuotas pilietis žino, kad geresnio būdo spręsti viešąsias problemas jis neturi, politikoje jis nedalyvauja, nors reikalauja garantijų, kad politinis procesas būtų atviras jo nereguliarumui, epizodiškam dalyvavimui.

NESUMAŽĖJUSI VIEŠOSIOS ATSAKOMYBĖS STOKA IR EL. MASIŲ SUKILIMO PERSPEKTYVA

Diskusiją, kodėl ir kaip pilietis gali ir turi dalyvauti / nedalyvauti politikoje, pradėdau įkvėptas ne informacinės visuomenės ar postpolitikos teoretikų darbų, o Jose Ortegos y Gasseto *Masių sukilimo*⁶ ir Josepho Aloiso Schumpeterio veikalo *Kapitalizmas, socializmas ir demokratija*⁷. Šie daugiau kaip prieš 80 ir 70 metų parašyti darbai primena ir argumentuoja mūsų analizei svarbius dalykus – tipiško piliečio atsakomybės stoką politikos srityje ir polinkį sudaryti minią.

J. A. Schumpeteris, išdėstęs racionalaus pasirinkimo teorijos ir demokratijos ekonominės teorijos metmenis, akcentavo, kad „kuo labiau tolstame nuo kasdienių privačių šeimos iš įmonės reikalų ir artėjame prie nacionalinių ir tarptautinių, kuo labiau trūkinėja

tiesioginiai saitai su privačia veikla, tuo labiau individo valia, faktų išmanymas, samprotavimų griežtumas pradeda neatitikti griežtų klasikinės demokratijos doktrinos reikalavimų⁸. Pridūrę Roberto Dahlo „bauginantį viešosios politikos sudėtingumą“⁹, pastebėtume nepertraukiamą situacijos tęstinumą, kompetentingo dalyvavimo problemišumą. Dabar neįmanoma paisyti J. A. Schumpeterio rekomendacijos viešosios politikos efektyvumą sieti su politinių sprendimų srities ribojimu¹⁰. Bet sugrįžkime prie mus dominančio piliečio dalyvavimo politikoje. Anot J. A. Schumpeterio, politiniai reikalai nežadina tipinio piliečio atsakomybės jausmą, o tik jį susilpnina. „Susilpnėjęs atsakomybės jausmas ir valios veikti stoka savo ruožtu paaiškina, kodėl paprastas pilietis neišmano ir nepajėgia spręsti vidaus ir užsienio politikos problemų; ir, žinoma, kai tas žmogus – išsilavinęs arba kai jis sėkmingai veikia nepolitinėse sferose, tai stebina daug labiau nei tada, kai žmogus – neišsilavinęs ir užimantis kuklią padėtį.“¹¹ Čia neakcentuosime, kad J. A. Schumpeteris manė, jog informacijos pakanka ir ji prieinama. Tik pabrėšime tai, kad informacija reikia norėti ir mokėti naudotis; priešingu atveju ji neturi reikšmės atsakomybės jausmui ir ryžtui veikti.

„Taigi kai tik tipiškas pilietis įžengia į politikos sritį, jo protiniai sugebėjimai viena pakopa sumažėja. Jis argumentuoja ir analizuoja taip, kaip tai daryti profesinėje veikloje jam pačiam atrodytų vaikiška. <...> Menkesni racionalumo kriterijai, kuriuos jis taiko politikai, taip pat išvados, kurias daro be efektyvios loginės kontrolės – jau vien šito pakanka, kad suprastume tokį (piliečio politinių gebėjimų sumažėjimo – V. L.) reiškinį. Be to, nebūdamas tikras veikėjas, jis atsipalaiduoja nuo įprastinių moralinių reikalavimų, kartais pasiduoda žemiems instinktams, kuriuos privataus gyvenimo sąlygos paprastai tramdo. Tačiau jo išvados nebus išmintingesnės ir racionalesnės, jei jis pasiduos teisuoliško pasipiktinimo jausmams. Jam bus dar tik sunkiau suvokti tikras reiškinų proporcijas, gali būti, kad jį veiks tik kuris nors vienas reiškinio aspektas. Vadinasi, jeigu pilietis vieną kartą pabus iš snaudulio ir pademonstruos tą valią, kurią postuluoja klasikinė demokratijos teorija, jis vargu ar taps protingesniu ir

atsakingesniu nei paprastai. Tam tikrais politinio lūžio momentais jis gali tapti tautos pragaištimi.⁴¹²

Ar drįstume teigti, kad J. Ortegos y Gasseto „paprastų žmonių“, sudarančių minią, esminės charakteristikos pakito: „masė – niekuo nepasižyminčių žmonių sancaupa.“⁴¹³ Šiuolaikinės IKT išgelbėjo masę; kad ir atstovaujamos internautų. Vėl regime minią, kuri „užvaldė visą civilizacijos sukurtą gyvenamąją erdvę ir gerovę“⁴¹⁴. Tai, ką J. Ortega y Gassetas vadino grūstimi ir pertekliumi, persikėlė į virtualias skaitmenines erdves ir formas. Ir vėl tenka ieškoti sau vietos. „Iš tikrųjų priklausymą masei galima apibūdinti kaip psichologinį reiškinį, ir visai nebūtina, kad asmuo fiziškai į ją įsijungtų.“⁴¹⁵

Ir mūsų tyrimo konteksto, ir istorinių paralelių požiūriu svarbu pasakyti, kad „<... masė yra pasiryžusi išeiti iš socialinio gyvenimo avansceną, ten įsitvirtinti, naudotis technikos atradimais ir mėgautis visais malonumais, anksčiau prieinamais tik nedaugeliui“⁴¹⁶. Bet ne mažumos ir daugumos skirtis čia svarbiausia; svarbiausia tai, kad masei politika nepabodo, ji siekia viešpatavimo. Faktiškai tai reiškia, kad „<... masė įsitikinusi, kad turi visišką teisę leisti veikti vietinių kavinių tauškalams ir suteikti jiems valstybės įstatymo galią“⁴¹⁷. O tai reiškia daugiau – gyvenimą be apribojimų: elgsenos be normų ir įstatymų; vartojimo be išteklių; sprendimų be informacijos ir žinojimo, taip pat ir be atsakomybės.

Tad kuo skiriasi dabartinės masinio dalyvavimo skatinimo pastangos, tapatinamos su „stipria demokratija“, nuo masių sukilimo skatinimo? Niekuo. Bet vadovaujantis J. Ortegos y Gasseto logika, „politinis bukumas nebūtų toks pavojingas, jeigu jo nemaitintų giliai išsiskindę ryžtingas intelektualinis bukaprotiškumas“⁴¹⁸.

POLITIKOS KOKYBĖ IR POLITINIS NEDALYVAVIMAS POLITINIO DALYVAVIMO KRITIKOS KONTEKSTE

Politikos kokybės vilčių siejimas su aktyvesniu politiniu dalyvavimu vertas kritiško požiūrio. Politikos kokybės negalima tiesmukai siekti su dalyvavimu, neapibūdinus šio įvairovės, o politinio dalyvavimo nedera tradiciškai apibrėžti tik kaip fizinio poveikio viešiesiems

procesams. Modernios visuomenės plėtra remiasi kūrybine energija, aukštosiomis technologijomis, gebėjimais adaptuotis prie dažnų ir staigių pokyčių. Tad būtina formuluoti didesnius politinio dalyvavimo reikalavimus: 1) politinis dalyvavimas yra tikrovės keitimas ir atsakomybė už šį keitimą; 2) maža dalyvauti kritikuojant, reikia dalyvauti sprendžiant viešąsias problemas; 3) kaitos ir plėtros efektą sukuria ne visi, bet tik išmanantys dalyviai. Tokių standartų fone dalyvavimą demonstracijoje galima prilyginti dalyvavimui koncerte, kuriame esi ne vienas iš atlikėjų, o tik žiūrovas. Beje, IKT piliečius padarė politikos žiūrovais, „monitoriaus piliečiais“¹⁹.

Dalyvavimas, be kita ko, yra įgaliojimų valdyti perdavimo procedūra. Dalyvavimas įteisina politikus, taip pat ir neprofesionalius, jis apskritai yra politikų „dauginimosi“ sąlyga. Drastišką reakciją į nedalyvavimą rodo valdantieji, ypač demokratijose. Nedalyvavimas tiesiogiai grasina valdančiųjų įteisinimui, riboja galias, kurias atstovaujamosiose demokratijose mano sutelkę „tautos atstovai“.

Dalyvavimui visada reikia papildomų išteklių, o jo rezultatai dažnai būna nelaukti, kartais net priešingi tam, dėl ko buvo skatinamas pilietinis aktyvumas. Į ką apeliuojama skatinant aktyvesnę dalyvavimą: a) į informuotus ir išmanančius, ką reikia daryti piliečiams; b) tiesiog į piliečių daugumą? Tačiau dauguma yra ne racionalumo ir efektyvumo, o veikiau naudingumo rodiklis. Daugumos santykis su politikos kokybe nėra tiesioginis. Politinis dalyvavimas yra viena iš demokratijos sąlygų, bet jis negarantuoja demokratijos, kartais net paneigia ją.

Šiame tyrime politikos kokybė, viena vertus, susieta su valdžios santykių nepertraukiamumu ir specifine politine kompetencija – socialiniu pripažinimu profesionaliai užsiimti politikos reikalais. Tai elementarios, o drauge ir fundamentalios politikos kokybės sąlygos. Nepertraukiami valdžios santykiai yra būtina sąlyga nuosekliai ir negrįžtamai formuluoti viešuosius tikslus ir taip juos pasiekti. Antra vertus, politikos kokybė siejama su refleksyviuoju nedalyvavimu arba tokiu nedalyvavimu, kuris argumentuotas politiniu informuotumu ir išmanymu.

Politikos kokybė tarpsta tarp viešųjų problemų (iš)sprendimo efektyvumo ir naudingumo. Čia efektyvumas – labiau instrumentinė ekonominė dimensija; naudingumas – labiau vertybinė socialinė dimensija, išreiškiamą visuomenės vertinimais. Galiausiai politikos kokybė gaunama mažinant politinių elitų ir visuomenės sampratų apie politikos efektyvumą ir ypač naudingumą skirtumą. Anot R. Dahlo, kokybiškesnės politikos siekiai sietini su politinių elitų ir tautos atotrūkio susiaurinimu²⁰. Šis susiaurinimas nesiejamas su dalyvavimo plėtra. Sudėtingos viešosios problemos sukuria poreikį mobilizuoti specializuotą išmanymą jų sprendimui. R. Dahlas svarsto apie politikos profesionalumą ir „mažosios liaudies“ funkcijas, vadindamas visa tai priežiūros režimu.

Sudėtinga nosisukti nuo klasikinės demokratijos teorijos postulatų, orientuotų į ieškojimus, kaip apskritai panaikinti politikos ekspertinio, elitinio žinojimo ir tariamo masinio politikos išmanymo skirtį. Vienas naujausių bandymų neapsiriboti „mažąja liaudimi“ yra stebimosios (monitoringinės) demokratijos idėja – informuota visuomenė geba stebėti ir kontroliuoti valdžią; monitoringinis aktyvumas įkvepia valdančiuosius būti kuklesnius ir tolerantiškesnius²¹.

Mažinant politikos elitų ir visuomenės skirtį svarbų vaidmenį atlieka patys piliečiai – jie tampa informuotesni ir labiau išmanantys. Politinis informuotumas dažnai susiaurinamas iki politinių veikėjų pažinimo, jų idėjų ir politinių partijų bei jų programinių dokumentų simbolių atpažinimo. Tačiau tai tik viena politinės informacijos dalis. Kita dalis daug aktualesnė – tai informacija apie viešąsias problemas, jų priežastis ir sprendimo būdus. Bet ir tai, pasirodo, nėra aktyvesnio tradicinio dalyvavimo veiksnys.

Mažėjantis dalyvavimas dažnai vertinamas kaip sąmoningo individo nereikalingumas demokratijai ar net kaip priežastis „pradėti demokratijos atkūrimą nuo pradžios“²². Dalyvavimo skatinimo šalininkai arba nedalyvavimo kritikai susirūpinę, kad politinės valdžios santykių „natūralus“ nutrūkstamumas demokratijose gali peraugti, o autokratijose likti negrįžtama mažumos – meritokratinės ar autokratinės – politinio valdymo forma. Taip gali būti, jeigu „sąmoningas“ pilietis, mūsų atveju – išmanantis pilietis, nuspręs ignoruoti politiką.

Nors iš tikrųjų demokratijai, jos kokybiškai politikai sąmoningas pilietis reikalingas; bent jau todėl, kad jis yra potencialus valdančiosios mažumos kontrolierius.

Jeigu dalyvavimas gali būti skirstomas į kuriantį ir griauinantį valdžios santykius, kodėl nekelti klausimo, kaip išsaugoti valdžios santykius eliminuojant griauinantį dalyvavimą sąmoningai nedalyvaujant? Toks klausimas prasmingas tada, kai nedalyvavimas apibūdinamas kaip politikos kokybiškumo sąlyga. Šiuo atveju reikia skirti nedalyvaujančius piliečius, kurie iš esmės yra atsakę bet kokių dalyvavimo politikoje perspektyvų, ir tuos, kurie politikoje lieka, bet dalyvauja joje netradicinėmis formomis.

Išplėtokime probleminį mūsų tyrimo klausimą: kaip valdžios santykiai gali nepertrukti, o politinių elitų ir piliečių skirtis gali sumažėti, kai politikoje dalyvaujama mažiau, arba kaip pasiekti, kad politikoje aktyviau dalyvautų ne tik apie viešąsias problemas vienaip ar kitaip informuoti, bet ir žinantys, kaip jas spręsti, piliečiai?

Mus dominantis diskursas susiklostė taip, kad nedalyvavimas apibrėžiamas neigiant dalyvavimą. Ne tik vadovaudamiesi logikos taisyklėmis, bet ir remdamiesi faktais, neturėtume apibrėžti nedalyvavimo per dalyvavimo neigimą. Suformuluokime nedalyvavimo, neneigiant dalyvavimo, prieigos kontūrą: 1) nedalyvavimas yra politikos kaip individui nereikšmingos veiklos įvertinimas; 2) nedalyvavimas yra informuoto ir išmanančio individo būseną, reiškianti pasitikėjimą valdančiais; 3) nedalyvavimas yra pasitenkinimas vykdoma politika (letargija); 4) nedalyvavimas yra individo nepasitenkinimas ir nepasitikėjimas vykdoma politika (protestas).

Politinio dalyvavimo apskritai paneigti negalima, žmogus yra „politinis gyvūnas“. Bent jau dalyvavimo minioje išvengti nevalia, nes minia yra veikiau natūrali visuomenės būseną nei „išrastas“ individas. Bet pastarąjį visą laiką traukia gimtoji jo stichija – minia. *Var-totojiška visuomenė, informacinė visuomenė* yra bendriniai minios ir naujosios minios vardai.

Minia, dalyvavimo perteklius – svarbi priežastis norint suaktualinti nedalyvavimą ir jo kokybę. Apstu dalyvavimo pertekliaus pavyzdžių. Dalyvavimo perteklius 1968 m. sukūrė dalyvavimo-atstovavimo

visuotinumui iliuzijas. Pastaruoju metu milijonai egiptiečių paskatino karinį perversmą, paneigusį demokratinių rinkimų rezultatus; Egipto kariškiai bando dorotis su pertekliniu dalyvavimu. Dar skaudžiau su pertekliniu dalyvavimu prieš 40 metų buvo dorojamasi Čilėje.

Bet ar nedalyvavimas gali riboti minią? Nedalyvavimo išradėjas yra individas; tai individo bruožas. Šis bruožas ypač išryškėja informuotų ir išmanančių individų visuomenėse; tokiems individams minios nereikia, minia atmeta tokius individus. Bet politinis abejingumas ar nedalyvavimas politikoje protestuojant minios netrikdo.

POLITINIO INFORMUOTUMO-DALYVAVIMO BARJERAS

Visuomenės informuotumo ir politinės valdžios santykių tvarumo ryšys paprastai nusakomas tiesiogine priklausomybe: a) mažesnio informuotumo ir mažesnio dalyvavimo atveju valdžios santykiuose vyrauja prievarta, didinanti dominavimo-paklusimo asimetriją ir mažinanti valdžios veiksmingumą; b) didesnio informuotumo ir didesnio dalyvavimo atveju valdžios santykiuose atsiranda siekių bendrumo ir pilietinės savitvardos refleksija, mažinanti dominavimo-paklusimo asimetriją ir didinanti valdžios veiksmingumą. Bet toks tiesmukas ryšys abejotinas. Abejonės pagrindas yra ne nelygaus informuotumo ir nelygaus išmanymo reiškinys, o pastebėjimas tokio informacijos transformavimo į žinojimą lygio, kai atsisakoma aktyviau dalyvauti viešojoje veikloje ne dėl informacijos ir žinių stygiaus, bet dėl pakankamo informuotumo ir net gero viešųjų reikalų išmanymo.

Labiau pažengusios visuomenės išsiskiria didesniais gebėjimais informaciją transformuoti į žinias. Žinojimas yra informacijos ir išminties jungtis. Dažniausiai tenkinamasi duomenų ir informacijos jungtimi arba išmintis „paliekama“ be žinių. Žinios yra informacijos suvokimas, atsirandantis analizuojant informaciją. Neskubėkime žinojimo tapatinti su mokslu. Mokslinė prasme žinios – tai įrodytas teisingas įsitikinimas. Žinojimas nėra tik mokslinė tiesa, jis yra tai, kas vadinama išmintimi. Kad mūsų dėstymo netrikdytų pastarojo termino metafizinis šleifas, geriau pasitelkime terminą *žinojimas*. Tai pažinimo ir įgūdžių visuma, kuria asmenys pasiremia sprenddami

problemas. Žinioms suteikiama veiklos kompetencijos – žinojimo – prasmė. Problemoms spręsti neužtenka duomenų ir informacijos, reikia žinojimo. Informacija, neskatinanti kokios nors veiklos, nėra žinojimas²³. Taigi žinojimas numano refleksyvią veiklą.

Dabarties bruožas yra tai, kad informacijos, taip pat politinės, srutas individą pasiekia kasdienybėje. Kasdienybės motyvą pasitelkiame siekdami atkreipti dėmesį į tris dalykus: 1) kasdienybė aprėpia vis įvairesnes žmogaus gyvenimo sritis; 2) visuomenės informuotumas tapo įprastu reiškiniu; 3) kasdienybėje klostosi ir reprodukuojami politinės valdžios santykiai, įgaliojimų perdavimas tapo neįtikėtina kasdienis.

Kasdienybė yra stabiliai ir ilgą laiką pasikartojantys, t. y. įprasti arba rutiniški, numatyti ir laukiami, individų santykiai, šių santykių reprodukcija. Moderniose visuomenėse netenka prasmės kasdienybės ir profesinės veiklos, buvimo viešojoje erdvėje atskyrimas ir tapatinimas su privačiu „mažo žmogaus“ arba „liaudies“ gyvenimu, „naiviu mąstymu“, „gaivališku“. Kasdienybės pokyčiai tokie kardinalūs, kad kartais net susiklosto išpūdis, jog kasdienybė išnyko. Nelieta nieko pastovaus, rutiniško. Dabar kasdien reikia rinktis: kaip pasielgti, ką pirkti, kaip pasisakyti, su kuo susitikti. Keičiantis kasdienybei užgožiamas tradicinis politinis aktyvizmas: politinis dalyvavimas ir nedalyvavimas tapo kasdieniais. Galima diskutuoti su teigiančiais, kad televizija ir internetas išstūmė politiką į gyvenimo užribį; bet gal politika dabar tiesiog išsitenka savo ribas išplėtusioje kasdienybėje. Moderniosios IKT, „sugriaudamos“ laiką ir erdvę, tolimus įvykius pakeitė artimais, integravo nuolatinę kaitą ir naujumą į kasdienybę. Mes nuolat tiesiog rutiniškai sužinome naujienas, susipažįstame su naujais žmonėmis, gauname naujas darbo užduotis, bet dėl to nieko lemtingo, nekasdienio mūsų gyvenime dažniausiai nenutinka. Žinoma, šis pokyčių „nuolatinumas“ yra rizikingas, jis sužadina nuolatinį abejojimą ir netikrumą. Bet ir tai pasidarė rutina. Socialiniai santykiai tampa virtualiesni ir trapesni. „Elektroninio kotedžo kasdienybė“ visa tai patvirtina²⁴.

Naujajai kasdienybei reikia specializuotos informacijos. Nauja informacija ir žinios tampa kasdieniu individo rūpesčiu. Anthony

Giddensas yra sakęs, kad didžioji dalis to, ką individai žino apie save ir juos supančią aplinką, jų informuotumas ir kompetentingumas yra susiję su praktine, o ne diskursyvia sąmone. Praktinė sąmonė pasižymi neaiškiai išreikštu individų supratimu, kaip jie turi elgtis socialinėse situacijose; ji projektuoja numatomas veiklas, bet šių veiklų padariniai – ne visada numatyti ir laukti²⁵. Nenumatytų ir nelauktų veiklos rezultatų motyvą A. Giddensas ilgainiui papildė „refleksyviai mobilizuotos ir į nuolatinį vidinį tobulėjimą arba efektyvumą orientuotos vis siauresnė ekspertizės, kurios išvadomis individai vis labiau remiasi“, akcentu²⁶.

Jei ekspertinio žinojimo reikia kasdienybei, vadinasi, ši tampa racialesnė. Kasdienybę sparčiai racionalizuoja masinis aukštojo mokslo išplitimas. Kasdienis žinojimas jau nėra tik savaiminis „visiems prieinamas žinojimas“, jo „lygis“ nuolat kyla. Toks žinojimas dabar reikalauja papildomų informacijos apdorojimo pastangų. Privalome savęs kaskart klausti: trokštame žinių ar tik informacijos? Informuota ir žinanti kasdienybė reiškia, kad profesionalai praranda autonomiją neprofesionalų atžvilgiu, o šie tampa savarankiškesni. Bet profesionalų išmanymas ne visada tenkina informuotos kasdienybės „klientus“. Kasdienybė negali pasiremti visa ekspertine informacija ir žiniomis, nes ekspertinės sistemos pasižymi specializuotumu ir abstraktumu. Nors „praktinė sąmonė“ vis dažniau susiliečia su universaliais diskursais, kasdienėje sąmonėje tebevyrauja situacinis žinojimas. Pastarasis patvirtina tai, kad piliečio požiūris į asmeninius, lokalius ir viešuosius, politinius reikalus neišvengiamai skiriasi.

Be to, dėl to, kad mes veikiame neturėdami pakankamai informacijos, juolab stokodami žinių, egzistuoja didelė informuotumo nelygybė. Šią nelygybę lemia „smegenų mokslumo“, socialinės-ekonominės padėties ir kultūriniai skirtumai. Ypatinga informuotumo ir žinojimo nelygybės priežastis yra ekonominė nelygybė; ekonomiškai nelygūs individai turi skirtingas finansines ir laiko galimybes informacijai gauti ir ją transformuoti į žinojimą. Šias skirtingas galimybes galima vadinti pirmuoju informuotumo-dalyvavimo barjero neperžengiamu slenksčiu – visi disponuojame skirtinga informacija. Antrasis informuotumo-dalyvavimo barjero neperžengiamas

slenkstis – nesugebėjimas informaciją iššifruoti, analizuoti, transformuoti į žinias ir pritaikyti veikloje. Šiai transformacijai reikia ekspertinių sistemų informacijos ir žinių, bet jų sklaida kasdienybėje, kaip jau matėme, turi ribas.

Žinojimo motyvas leidžia formuluoti informuotos visuomenės individų (ne)dalyvavimo politikoje barjero apibrėžimą: informuoti piliečiai politikoje gali dalyvauti ribotai, pirma, todėl, kad gausi, bet nenuosekli informacija apie viešąsias problemas tik ribotai transformuojama į žinojimą; antra, informuoti ir žinantys piliečiai suvokia, kad dalyvavimas stokojant informacijos ir žinių yra neracionalus ir pavojingas nenumatytais padariniais. Masiškai informuotoje visuomenėje kaip tik nežinojimas, o ne informacija yra esminis ribojantis dalyvavimą politikoje veiksnys.

Žinojimo motyvas „neužkardo“ norinčiųjų valdyti (valdančiųjų) siekių neatsižvelgiant į tai, ar jie pakankamai informuoti ir gerai išmano apie viešuosius reikalus, bet pabrėžia, kad norintieji valdyti (valdantieji) turi būti politikos profesionalai; spręsti problemas žinant – profesionalų priedermė.

Valdantieji arba įgaliotieji kalbėti visuomenės vardu pretenduoja į ypatingus politinius pranešimus (informaciją ir žinojimą) – praneša tai, ką turi žinoti ir daryti visuomenė. Pretenduoja taip, lyg skaitytų įgaliojimus suteikusių piliečių suformuluotus pranešimus. Žinantys ir nežinantys piliečiai abejoja šio perteikimo kokybe. Tokio abejojimo aplinkybes išdėstė Pierre'as Bourdieu: „Kai perdavimo aktą atlieka vienas žmogus kitam, viskas lyg ir aišku. Bet kai vienam asmeniui suteikiami daugybės asmenų įgaliojimai, jis gali gauti įgaliojimų, kurie kiekvieno iš pasitikėjusiųjų atžvilgiu tampa transcendentiniai“.²⁷ Apibūdinęs perdavimo paslaptinę, jis taikliai pastebėjo, kad įgalioto atstovo interesai dažnai sutampa su įgaliojimus suteikusių piliečių interesais ir tai net nesukelia jiems susirūpinimo, kad įgaliotas atstovas rūpinasi savaisiais interesais. Čia neakcentuosime P. Bourdieu pastebėjimo, kad įgaliojimų perdavimas yra valdžios uzurpavimo procesas, bet paklausime, kodėl žinantis pilietis turi perduoti savo galias ypač tada, kai įgaliojimų siekiančio atstovo žinojimo potencialas yra abejotinas? Nebūtų teisinga teigti, kad savo galios atsisako tik

nežinantys piliečiai; greičiau atsitinka taip, kad perdavime jie dalyvauja nė nesuvokdami iki galo šio proceso reikšmės ir padarinių. Bet mums svarbiau, kaip įgaliojimų perdavimo procese dalyvauja žinantys piliečiai: atstovaujama miniai, o žinantis pilietis stengiasi dalyvauti pats, t. y. nemanoma atidavęs „visą valdžią“.

IKT galimybės tobulinant įgaliojimų perdavimą ir aktyvinant dalyvavimą yra ribotos. Manuelis Castellsas mano, kad elektroninio dalyvavimo perspektyva yra neaiški bent iki tol, kol politika yra partinė: „kol politines procedūras reguliuoja politinės partijos bei organizuotos kampanijos, elektroninis piliečių dalyvavimas informacinėje politikoje, susijusioje su formaliais rinkimais bei sprendimų priėmimu, liks periferine veikla“.²⁸ Dar daugiau, „elektroninė politika gali atvesti politikos ir visuomenės individualizaciją iki tokios ribos, kurią pasiekus integracija, konsensusas ir institucijų kūrimas taps sunkiai įgyvendinami“, o išliekanti informuoto „technologiskai geriau pasikausčiusio“, vadinasi, profesionalaus politinio elito ir neinformuotų „paprastų žmonių“ skirtis pastaruosius skatina orientuoti į santalkas, „veikiančias kitapus vyraujančios politinės sistemos“²⁹. M. Castellsas nuogaštai, kad „[n]eaišku, kokių poveikį demokratijai turi šie dalykai. Viena vertus, leidimas, kad santalkos konkrečioms problemoms spręsti apeitų formalią politiką gali dar labiau pakenkti demokratinėms institucijoms. Kita vertus, jei (pabraukta – V. L.) tarp politinio atstovavimo bei sprendimų priėmimo būtų sukurta kokios nors sąsaja su šiais naujais susirūpinusių piliečių indėlio šalininkais, nepasiduodant technologiskai pasikausčiam elitui, tuomet galėtų būti sukurta nauja pilietinė visuomenė, o demokratijos pamatu taptų elektroniniu būdu besiskleidžiantis paprastų žmonių tinklas“³⁰. Tas „jei“ kelia didžiausią susirūpinimą.

Dar neaiški teorinė konstrukcija, kaip gali klostytis valdžios santykiai tarp informuotų ir žinančių piliečių – ir valdančiųjų, ir paklūstančiųjų. Galima suformuluoti du teiginius, kurių loginis neprieštaringumas ir praktinis pagrįstumas, tiesą sakant, nėra akivaizdus ir reikalauja papildomų tyrimų, bet jie būtų orientuoti į refleksyviojo nedalyvavimo sampratą formavimą.

Pirmasis teiginys tai, kad didesniu žinojimu grindžiamas formalus dominavimas gali būti atsvertas taip pat pakankamai žinančių piliečių dalyvavimu, bet ne formalios politikos formomis (dalyvavimas rinkimuose, mitinguose ar streikuose), o valdančiuosius neįteisinančiomis formomis, kurios apibūdinamos kaip subpolitikos arba „santalkos, veikiančios kitapus vyraujančios politinės sistemos“. Subpolitikas formuoja patys jų adresatai, o ne nusisekę ar nenusisekę įgalioji atstovai. Patys piliečiai, jų bendruomenės ar judėjimai geba aktualinti ir formuluoti naujas viešąsias problemas, kurios formaliosios valstybinės politikos lygmeniu sprendžiamos neefektyviai arba apskritai neformuluojamos. Subpolitikos nebūtinai yra susijusios su mikropolitika. Subpolitikos yra bandymas atskirti politiką nuo politikų. Tai gali paskatinti valdančiuosius susivokti, kad jie nesusidoroja su savo funkcijomis ir kad juos gali pakeisti „neįgalioji“, bet žinantys, kaip spręsti problemas, žmonės.

Antras teiginys tai, kad žinomas posakis *Nedalyvauju, nes vis tiek manęs niekas negirdi ir nieko nekeičia* turėtų būti keičiamas posakiu *Nedalyvauju, nes nežinau, kaip galima pakeisti esamą situaciją* arba posakiu *Nedalyvauju, nes žinau, kad esant dabartinėms aplinkybėms kitaip būti negali*. Šiandienų IKT aplinkoje technologiškai „negirdėti“ neįmanoma. Negirdėti galima dviem prasmėmis: socialine „valdžios nesidalijimo“ prasme ir valdančiųjų įsitikinimo, kad jie, būdami „technologiškai geriau pasikaustę“, geriau žino, kaip spręsti viešąsias problemas, prasme.

Šie teiginiai taps tikslesni nurodžius, kad reikšminga nedalyvavimo politikoje priežastimi tapo žinojimo komercinimas. Kad žinios tapo ekonomine jėga ir yra parduodamos – skamba įprastai, bet žinojimo pardavimas asocijuojasi su „baudžiava“ – parduodamos ne tik žinios, bet ir pats žinių agentas. Taigi žinojimas tapo preke, kurią žinantys piliečiai brangina. Ir ne todėl, kad jie tapo kraštutiniais vartotojais, o todėl, kad poindustrinėje arba žinių visuomenėje išivyrąja individai, kurių gyvenimo šaltinis yra žinios. Žinojimo suprekinimas taip pat keičia individo viešąją veiklą. Žinojimo komercinimas individualizuoja nedalyvavimą. Maža pasakyti, kad dalyvaujančio / nedalyvaujančio politikoje piliečio portretas dabar „tapomas“ IKT

atspalviais; reikia pridurti, kad dabartinis pilietis vis sėkmingiau prekiauja savo žiniomis, taip pat ir žiniomis apie politiką. Jo viešųjų reikalų žinojimo įkainojimas yra jo (ne)dalyvavimo politikoje sąlyga.

Šios straipsnio dalies pabaigoje mūsų dėstyme neišplėtotas, bet svarstomos problemos kontekstui privalomas politinės lygybės motyvas. Piliečių informuotumo nelygybė neužblokuoja visuotinės piliečių teisės dalyvauti politikoje. Bet teisė dalyvauti politikoje turi būti papildyta lygaus informuotumo ir net žinojimo pareiga, t. y. kokybiško dalyvavimo politikoje įsipareigojimu. O tai jau daug daugiau nei teisė tik dalyvauti.

REFLEKSYVUSIS NEDALYVAVIMAS IR POLITINĖS VALDŽIOS SANTYKIŲ TVARUMAS

Dar kartą grįžtame prie mūsų klausimų. Ar teisinga teigti, kad didėjant visuomenės informuotumui politinis dalyvavimas mažta? Ar nedalyvavimas, nors ir refleksyvus, negraso valdžios santykių pertrūkiu, įgaliojimų valdyti perdavimo sutrikimu?

Makropolitiniai procesai – rinkimai, narystė partijose – patvirtina dalyvavimo mažėjimą. Sumerimę demokratijos šalininkai net išrado „demokratiją be dalyvavimo“ arba postdemokratiją. Postdemokratijos konstruotojai nesitiki, kad galingos mažumos gali nustoti diktuoti sąlygas „iš viršaus į apačią“. Demokratiškai kontroliuojamos mažumos valdymas neatšaukiamas, nes jis profesionalnesnis. Bet problemų yra: 1) ar valdančiąjai mažumai pritaria, ar nepitaria visuomenė? 2) ar valdančioji mažuma geba laikytis daugumai priimtinių demokratinio valdymo principų? Kalbame apie informuotą ir žinančią daugumą. Labiausiai pažengusių visuomenių sėkmę lemia dauguma, kuri žino, kodėl turi dalyvauti politikoje ir kodėl politikoje dalyvauti nėra reikalo.

Refleksyvusis nedalyvavimas, kylantis iš piliečių žinojimo, neriboja, greičiau reiškia politinės valdžios santykių plėtrą. Žinantys piliečiai, nors ir linkę į individualizmą, yra potencialesni valdžios santykių dalyviai. Nors valdžios santykių lauko išplėtimas informuotoje kasdienybėje nepajudina dominavimo-paklusimo vertikalės, gal net

ją labiau stabilizuoja, valdžios santykių „koordinatėse“ išsiplečia horizontalioji dalis, reiškianti, kad visuomenėje yra daugiau potencialių viešojo vyksmo, viešųjų svarstymų dalyvių.

Negalima ignoruoti ir tų potencialių politikos dalyvių, kuriuos Jeanas Baudrillard'as 1970 m., dar nežinojęs, kad mūsų laukia internetas, svarstydamas apie vartotojiškos visuomenės kilmę poindustrinėje eroje, susiejo su „techninių medijų ir mažiausios bendrosios kultūros“ galimybėmis³¹. Mums įdomi „mažiausioji bendroji kultūra“ – mažiausias bendrų „teisingų atsakymų“ rinkinys, kurį valdo vidutinis individas³². Juk tai taip primena ne tik kryžiažodžius, kuriems išspręsti reikia 300–400 žodžių „repertuaro“, bet ir politikų reitingų sudarymą apklausiant piliečius! Žinojimas čia nereikalingas; „teisingi atsakymai“ yra mažiausi bendrieji kartotiniai arba techninių medijų šablonai. Tokie valdžios santykių agentai – potenciali perteklinio dalyvavimo bazė. Pastarosios vertinimas tik per išteklių dalyvavimui neturėjimo prizmę yra neteisingas. Faktai byloja, kad tam tikrose situacijose susitelkia minia, kurios dalyviai iki tol nedisponavo nei laiko, nei informacijos ištekliais.

Kai nedalyvaujama žinant, kad geriau už valdančiuosius viešųjų reikalų tvarkyti negali, o viešosios problemos nesprendžiamos, galima manyti, kad tokia politika niekur neveda. Šiuo atveju viešosios politikos aklavietė yra ne tik valdančiųjų veiklos padarinys. Tai reiškia, kad visuomenėje apskritai, taip pat ir jos elituose, nėra supratimo, kaip spręsti aktualias visuomenei ir valstybei problemas. Vadinasi, tokia visuomenė neturi apskritai asmenų, kurie gali pasiūlyti sprendimų. Tai atsilikimo priežastis, nesugebėjimas plėtotis be poveikio iš išorės.

Refleksyvusis nedalyvavimas neprieštarauja demokratijai. Jis tik akcentuoja efektyvaus ir masinio dalyvavimo skirtį. Jeigu principinis demokratijos bruožas būtų tik didesnė kaita dominavimo-paklusimo santykių vertikalėje, o priimamų viešųjų sprendimų rezultatyvumas – tik išvestinis demokratijos bruožas, tik tada informuotumo-dalyvavimo barjeras nederėtų su demokratija. Politikos profesionalizacija ir demokratizacija suderinama, jeigu nedalyvavimas yra refleksyvus.

Žinantis, viešojo gyvenimo reikalus išmanantis, bet tradicinėmis formomis politikoje nedalyvaujantis pilietis, dažniausiai neperžengiantis kasdienybės ribų, yra kokybiškesnis politinės valdžios santykių agentas nei tas pilietis, kuris, neišmanydamas viešųjų reikalų, reikalauja sutvarkyti valstybės ir visuomenės gyvenimą „pagal save“.

IŠVADOS

Straipsnyje išdėstėme tris argumentų sekas, orientuodamiesi į politiškai informuotų ir žinančių, bet politikoje tradicinėmis formomis nedalyvaujančių piliečių vaidmens nuoseklesnės analizės perspektyvą. Pirma, politinis informuotumas, žinojimas ir politinis (ne)dalyvavimas yra susiję sudėtingesniais ryšiais, nei įprasta manyti; nėra nuolatinio ryšio tarp piliečių informuotumo ir (ne)dalyvavimo politikoje. Antra, politiką išmanantys, bet refleksyviai joje nedalyvaujantys piliečiai suteikia politikai kokybės, jie yra potencialesni valdžios santykių agentai, priekaištas neprofesionaliems politikams, „atsargūs“ įgaliojimų perdavėjai, atviri minios neigėjai ir subpolitikų kūrėjai. Trečia, politikoje refleksyviai, t. y. tradicinėmis formomis, nedalyvaujantys piliečiai yra aktualus mokslinio tyrimo objektas; nedalyvavimas politikoje tapo kasdienybe, o nedalyvaujančiųjų gretose daugėja viešuosius reikalus išmanančių piliečių.

Politinio (ne)dalyvavimo sampratą papildę informuotumo, žinojimo ir refleksyvumo motyvais, informuotos kasdienybės ir politikos profesionalizacijos aplinkoje negalime teigti, kad politikoje nedalyvaujama tik dėl informacijos ir žinių stokos. Informuoti ir žinantys piliečiai politikoje gali ir turi aktyviau dalyvauti, jeigu jie žino viešųjų problemų sprendimo būdus. Jeigu informuotas pilietis žino, kad geresnio būdo spręsti viešąsias problemas jis neturi, politikoje jis nedalyvauja, nors drauge reikalauja garantijų, kad politinis procesas būtų atviras nereguliariam jo dalyvavimui.

Galiausiai pabrėžkime, kad politikos kokybės esmė yra ne dalyvavimas ar nedalyvavimas, o visuomenės ir valstybės problemų (iš)sprendimas. Ir nesvarbu, ar tai makro-, ar mikropolitikos lygiai. Bet kuriuo atveju išmanus nedalyvavimas yra geriau nei neišmanus

dalyvavimas. Protinga, kai esant tam tikroms aplinkybėms siekiama išvengti aktyvesnio dalyvavimo. Masinis dalyvavimas politikos nepadaro kokybiškesnės, minia yra kokybiškos politikos antipodas. Reikia pasakyti ir tai, kad refleksyvusis nedalyvavimas, didėjant piliečių informuotumo ir žinojimo nelygybei, neapsaugo politikos nuominios ir šia prasme jis yra ribotas. Refleksyvusis nedalyvavimas yra labiau individualizuotas nedalyvavimas.

NUORODOS IR PASTABOS

- 1 Dahrendorf, R. *Apmąstymai apie revoliuciją Europoje: Laiškas, kurį ketinta pasiųsti džentelmenui į Varšuvą*. Vilnius: Periodika, 1990, p. 13.
- 2 Schumpeter, J. A. *Kapitalizmas, socializmas ir demokratija*. Vilnius: Mintis, 1998, p. 288–289.
- 3 Dahl, R. *Demokratija ir jos kritikai*. Vilnius: Amžius, 1994, p. 446, 450.
- 4 Žižek, S. *Smurtas*. Vilnius: DEMOS kritinės minties institutas, 2010, p. 204.
- 5 Dean, M. *Governing Societies: Political Perspectives on Domestic and International Rule*. London: Open University Press, 2007.
- 6 Ortega y Gasset, J. *Masių sukilimas*. Vilnius: Mintis, 1993.
- 7 Schumpeter, J. A. *Op. cit.*
- 8 *Ibid.*, p. 288.
- 9 Dahl, R. *Op. cit.*, p. 446.
- 10 Schumpeter, J. A. *Op. cit.*, p. 322.
- 11 *Ibid.*, p. 289.
- 12 *Ibid.*, p. 290.
- 13 Ortega y Gasset, J. *Op. cit.*, p. 22.
- 14 *Ibid.*, p. 20.
- 15 *Ibid.*, p. 23.
- 16 *Ibid.*, p. 26.
- 17 *Ibid.*, p. 27.
- 18 *Ibid.*, p. 80.
- 19 Prior, M. *Post-Broadcast Democracy. How Media Choice Increases Inequality in Political Involvement and Polarizes Elections*. New York: Cambridge University Press, 2007; Collin, P. The Internet, Youth Participation Policies and the Development of Young People's Political Identities in Australia // *Journal of Youth Studies*, 2008, vol. 11, Issues 5, p. 527–542.
- 20 Dahl, R. *Op. cit.*, p. 448, 449.
- 21 Keane J. *The Life and Death of Democracy*. New York, London: W. W. Norton and Company, 2009; Morlino L. *Changes for Democracy: Actors, Structures, Processes*. Oxford: Oxford University Press, 2012.

- 22 Guéhenno J.-M. *Das Ende der Demokratie*. München, 1994.
- 23 Tokiam informacijos, žinių ir žinojimo apibūdinimui įtakos turėjo: Nonaka, I.; Takeuchi, H. *The Knowledge – Creating Company. How Japanese Companies Create the Dynamics of Information*. New York, Oxford: Oxford University Press, 1995; Brown, J. S.; Deguid, P. *Socialinis informacijos gyvenimas*. Vilnius: Charibdė, 2004.
- 24 Castells M. *Informacijos amžius: ekonomika, visuomenė ir kultūra*. I t.: *Tinklaveikos visuomenės raida*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2005, p. 388–393.
- 25 Giddens, A. *The Constitution of Society: Outline of a Theory of Structuration*. Cambridge: Polity Press, 1994.
- 26 Giddens, A. *Modernybė ir asmens tapatumas. Asmuo ir visuomenė vėlyvosios modernybės amžiuje*. Vilnius: Pradai, 2000.
- 27 Бурдые П. *Социология политики*. Москва: Socio-Logos, 1993, p. 233–234.
- 28 Castells M. *Informacijos amžius: ekonomika, visuomenė ir kultūra*. II t.: *Tapatumo galia*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2006, p. 393–394.
- 29 *Ibid.*, p. 393, 394.
- 30 *Ibid.*, p. 394.
- 31 Baudrillard, J. *Vartotojų visuomenė: mitai ir struktūros*. Vilnius: Kitos knygos, 2010, p. 126.
- 32 *Ibid.*, p. 125.

SUMMARY

A CASE OF THE QUALITY OF NON-PARTICIPATION IN POLITICS: REFLEXIVE NON-PARTICIPATION

Keywords: *excessive participation in politics, barrier between being informed and participation, crowd, the quality of politics, professionalization of politics, complexity of politics, reflexive non-participation.*

The essence of the quality of politics is not just participation or non-participation: it is the (re)olution of social or national problems. The guarantee of the quality of politics is a professional politician and an informed and knowledgeable citizen. The increasing complexity of public problems calls for professional politics, and increasingly complex public politics creates a need to mobilize specialized knowledge. In that case, it is logically consistent and practically useful to leave no place for incompetent participation in politics. However, more and more competent citizens take no part in politics, at least in the traditional sense. Does this actually limit the quality of politics?

Contrary to the predominating approach, the article shall define non-participation in politics as an independent phenomenon of political life, and not as a consequence of a lack, or repudiation, of participation. Non-participation in politics should be defined as a rather unnatural state of a citizen, however, a more natural state, i.e. participation, is hard to separate from people assembling into a crowd, or into a virtual e-crowd. The encouragement of participation of a non-knowledgeable citizen shall be assessed as the admission of a lack of professionalism or as special efforts to encourage dysfunctional politics and, under the pressure of the crowd, to replace the party in power. It should be noted that the participation of a crowd, or excessive participation, may break the relationships of political power. In such situations, the formulation of political goals, and especially their achievement, becomes impossible: the energy of the political process is overextended for the rebuilding and institutionalization of power relations. Therefore, for the sake of its quality, it would make sense not to participate in politics, unless one really knows how to resolve political problems, and thus to provide those who are knowledgeable in this field with the opportunity of doing that.

In the present study, the quality of politics is related, on the one hand, to the continuity of power relations and a specific political competence: social recognition or legitimation to professionally deal with political issues. These are elementary, and simultaneously fundamental, conditions for the quality of politics. On the other hand, the quality of politics develops somewhere between effectiveness and benefit, with effectiveness – the resolution of a public problem – being more an instrumental economic dimension, and the benefit – the (re)solution of the public problem – being more a moral social dimension expressed by the assessments of the resolved problem by society and its groups. And finally, the quality of politics is obtained by reducing a gap between the conceptions of the effectiveness and the benefit of politics that the political elites and the general public may have.

The author argues that the general public has limited access to expert knowledge and opposes the normativism of mass participation. He also states the delay in equating mass participation with the expert systems and the professional knowledge of politics. The principal reason for the said argument is the transformation of information into knowledge and knowing. The quality of politics acquires higher forms when knowledgeable citizens participate in politics, as it is the knowledgeable, and not just informed, citizens that can provide politics with quality. Their knowledge shall be defined as a motive for action and the application of this knowledge to the solution of practical

problems. The said approach also places emphasis on the fact that the wish of the party in power to govern (to predominate) does not depend on their having sufficient information and knowledge about public affairs or their being insufficiently informed or knowledgeable about the field in question, however, the author argues that those wishing to be in power and those who are in power have to be professionals of politics, and the duty of a professional is to solve problems by knowing. The article notes that the possession/transfer of the mandate to take decisions, which is accentuated by politicians, remains a kind of metaphysics in the information (knowledge) society.

The author develops the conception of a barrier between citizens having information and their participation, particularly the part that indicates the inversely proportional dependence between one being informed and one's participation. As stated in the article, it is not the emphasis on the uneven amounts of the possessed information or uneven knowledge that matters; it is the definition of the level of transformation of information and knowledge into knowing when one refuses to take a more active part in public activity not due to a lack of information and knowledge, but, vice versa, due to being sufficiently informed and having good knowledge of public affairs. The article formulates an analytical construct of reflexive non-participation in politics. Its essence is that the citizens who know they would not be able to either formulate or resolve public problems better than politicians also do not take part in politics in a physical sense. Such citizens do not destroy the vertical of political power, and possibly even bring it out, however, in the "co-ordinates" of power relations, they extend the horizontal scale, which means that society has more potential participants in public processes and competent parties in public discussions. They are to be viewed only as potential powers, as an informed and knowledgeable citizen is more oriented towards himself (as he considers himself to be a self-sufficient system) than the community, and only episodically becomes involved in its life; simultaneously, this kind of citizen believes he can judge social problems by himself and at the same time, he categorically demands the guarantees of the openness of the political process for his irregular participation. The barrier between a citizen being informed and his participation does not contradict the values and procedures of democracy. If the principal characteristics of democracy were just a greater change on the vertical of the relationships of predominance and subordination, and the effectiveness of the taken public decisions just a derivative trait of democracy, only then would the barrier between being informed and participation not be compatible with democracy.